AFRIKAANSCH RESTEN IN DE CREOLEN- TAAL VAN SURINAME

DOOR

LOU LICHTVELD

III

§ 5. V o r m l e e r. Kort en zakelijk zegt Delafosse van de Soedantalen: „L'absence de toute flexion casuelle nécessite la subordination du rôle joué par les mots dans la phrase à la place respective qu'ils y occupent, aussi toutes les langues négro-africaines ont une syntaxe de position”¹⁾ En in dit opzicht blijkt het N.E. ook volkomen een „langue négro-africaine”, want het kent ook geen flexie, doch slechts de samenstelling van aparte woorden. De vormleer van het N.E. is dan ook in wezen een leer van de zinsbouw, die een nog grootere beteekenis heeft door de sterke syncopeeringen in syntactisch verband, waardoor soms zelfs een schijn van agglutinatie wordt gewekt.

Evenmin als de Soedantalen kent het N.E. ook een scherpe scheiding tusschen de woordsoorten. Zonder verandering kan eenzelfde woord verbum en substantief zijn (bijv. wani „willen” en „wil”), verbum en adjecief (bijv. bidji „groot-zijn” en „groot”), verbum en praepositie (opo „tillen” en „op”), evenals in de Soedantalen, waarvan Delafosse zegt, dat bij verlies of incorporatie van het klassen-affix, door niets meer is uit te maken of een woord verbum of nomen is, tenzij door de plaats die het inneemt in de zin. Enkele uitzonderingsgevallen daargelaten. Dezelfde toestand in het N.E. heeft sommigen ertoe gebracht deze taal primitief of arm te noemen. De hedendaagsche

¹⁾ Les langues du m. p. 472.

linguïst ziet zulke dingen anders; wellicht veeleer als een vergevorderd taalproces.

Intusschen zijn naar de beteekenis de woordsoorten toch te scheiden, en kunnen wij omtrent de *nomina* het volgende opmerken:

Geen der W. Soed. talen kent een grammatisch *geslacht*. Levende wezens en dingen worden alleen door de klassen-prefixen somtijds onderscheiden. Wel wordt een natuurlijk geslacht bij menschen en dieren aangegeven door toevoeging van „man” of „vrouw”. En daar de klassenaffixen in het N.E. verdwenen zijn, kent het alleen een natuurlijk geslacht bij levende wezens, zelfs bij planten. Bijv. *mā-ptjī* „zoon”, *uma-ptjī* „dochter”; *mā-sma* „manspersoon” etc.; *mā-kau* „stier”, *uma-kau* „koe” (vgl. Efik: *umañ-enañ* „koe”). Voorts *mā-papaja*, *uma-papaja*; *mā-barklak*, *umā-kwamma* „houtsoorten”.

Hun *meervoud* vormen de Soedan-talen door aanhang van een pronomen. In het Ewe is dat bijv. het pers. voornaamw. van de 3e pers. meervoud, juist dat, wat ook in het N.E. dienst doet. Het N.E. kent immers twee meervoudsvormen, die van het woord zonder artikel, als „onbepaald aantal” bijv. *oso diri* „huizen zijn duur”, *kau njam'ě taja* „koeien hebben zijn tajers opgegeten” — en die van het subst. voorafgegaan door het pers. vnw. 3. meerv. „dē”, Bijv.: *I kri dē susu kaba?* „Heb je de schoenen reeds gepoetst?” *Dē kau no mā pesà.* „De koeien kunnen niet voorbij”, waarbij het pron. feitelijk de dienst van een meervoudig demonstrativum verricht, waaruit het meervoud van 't volgend substantief blijkt.

Voor het N.E. taalgevoel zijn de naakte woorden *oso*, *kau*, *sma*, *bō* veeleer meervoudsvormen, waarvan een enkelvoud gemaakt wordt door voorafgaand artikel „a” (pers. voornw. 3 sing.!) of van „een”. Een dergelijk ontbreken van eenig meervouds*affix* heeft o.a. het Efik. Voor de gereduplicateerde meervoudsvormen geldt Westermann's opmerking: „Eigentlich . . . nicht Plurale, sondern je mehrere Singulare, also distributive Plurale”. Vgl. hiervoor N.E. *bus'busi*, *pis'pisi* (naast *busi* en *pisi*).

Over het algemeen geldt zoowel voor de Soed. talen als voor het N.E. de regel: *casus* wordt uitgedrukt door de plaats in den zin. De woorden blijven onveranderd, doch wel heeft er vaak een „omschrijving” van den casus plaats, door postposities of werkwoorden.

Afgezien van enkele schaarsche uitzonderingen, hebben de Soed. talen steeds den *genitief voor* het regeerende nomen. Zoo — ook heeft het N.E. als regel: *mi ppa djāri* „mijn vaders tuin”, *a kau futu* „de pooten van die koe”, *wā oso gadri* „de galery van een huis”.

Wisselvalligheid treedt in dit opzicht echter steeds sterker op naar de peripherie der Soedan-talen. Het overgangsgebied der Bantoïde talen geeft de grootste variatie, zoodat van begin af aan de tendens tot vooraanstelling in het N.E. niet al te sterk geweest kan zijn ¹⁾.

Inderdaad vinden wij even vaak als bovengenoemde vorm ook de achteraan gestelde genitief gebruikt, echter steeds voorafgegaan door de (datief-) praepositie *fu*. In het Ewe treffen wij een dergelijke vorm, waar bij vooraanstelling, tusschen genitief en nomen regens *fé* wordt gevoegd. (*à-mè fé à-gblè* „des Menschen Feld”). In het Yoruba daarentegen vindt men achteraanstelling met tusschengevoegd *ti* (*i-le ti baba* „Haus des Vaters”). Zoo heeft N.E. ook de achteraanstelling met tusschenvoegsel *fu* = „voor”, wat nu weer eens doet denken aan Yoruba *fu* „geven” (in een zin als: *sā ju tja kō fu mi?*), dan weer identiek blijkt met *fu* in het Negerholl. van de Deensche Antillen, in een zin als: Niet een ha derv for vraeg em meer ²⁾. N.E.: *No wā suma bē aksi fu kō* „niemand heeft gevraagd te komen”; het meest echter herinnert N.E. *fu* aan het „genitivbildende” *fé* in 't Ewe en andere-Kwa-talen. Dit *fé*, oorspr. „Ort, Platz” vervangt het bezitt. vnw. Ook in het Tsji; vergelijk het analoog gebruik voor de datief.

Voorbeelden: N.E. *na fu mi* „'t is van mij”, *wā oso f'i*

¹⁾ W. Schmidt: Die Sprachfam. etc. p. 136 vlgg.

²⁾ Hesseling pag. 115. Zie ook § 69. Ik zie hier invloed van gemeenzaam Engelsch, bijv.: Nobody asked for comin'.

brada „een huis van je broer”, djakti f’omu „de jas van oom”.

Deze zonderlinge genitiefvorm vertoont syntactische overeenkomst met een andere omschrijving, die door het pron. poss. of pers. 3 sing. *ẽ* in het N.E. Bijv. N.E. mi p’pa krabita of: mi ppa *ẽ* krabita. Dit *ẽ* < eng. him, betekent hetzelfde als Ned. „zijn”. Bijv. vader *zijn* geit. Maar ook hier is, wanneer wij in ’t N.E. moeten verstaan: mijn vader hem (aan hem!) de geit, de genitief evenmin van datief te onderscheiden als bij N.E. fu in zinnen als „tanj*i* fu bũ na kodja”.

Het Tsji heeft mede een dergelijke pronom. genitief, met *ne* (Tsji: obofo ne nua, „de bode zijn broeder”) en het N.E. vertaalt juist zoo: Jantji brada of: Jantj’*ẽ* brada.

Nog een geval van genitief *achter* nomen regens vinden wij bij de bijwoordelijke postpositie (van plaats), bijv. na baka uku, wat mogelijk ook op te vatten is als verkorting, event. analogievorming van: na baka fu uku.

Ten overvloede zij hier medegedeeld dat sommigen de genitiv-nachstellung van Efik en Yoruba toeschrijven aan invloed van de Hamitentalen. Voor het N.E. heeft Europ. taalgebruik stellig hierin ook beïnvloed.

Zeer karakteristiek is in het N.E. het behoud van de Soed. d a t i v u s, speciaal van de dat. commodi welke door „geven” wordt uitgedrukt. Terecht heeft van Ginneken hierop vroeger reeds de aandacht gevestigd ¹⁾.

„De man gaf den koning een paard” vertaalt men in West-Soedan: „de man nam het paard gaf den koning”; juist als in het N.E.: a mã ték’a hasi dji kōnu.

„Hij werkte voor mij” wordt Soedaneesch: „Er tat Arbeit gab mir”, in het N.E.: a wroko *dji* mi. Of dit dji „praepositie: aan, voor, tot” ontstaan is uit eng. give, betwijfel ik zeer, temeer daar ik nergens de normale, primaire vorm * djifi vond. Veeleer < Avatime: ki „geven”, waardoor de datief wordt uitgedrukt in de Togo-Restsprachen. (Likpo: *te*, Kposso: ka, Ahlõ:kù, etc.). Beïn-

¹⁾ Handb. der Ned. Taal I^a.

vloeding door eng. give is in 't N.E. daarbij niet uitgesloten, mede door het werkwoordelijk gebruik van N.E. dji, vgl. dji 'm'wā sēnsi „geef mij een cent”, terwijl ook de Kwa-talen: dzi, (bij Kölle gi) „zeugen” kennen, dat mede in dit verband genoemd moet worden.

Op gelijke wijze wordt in het N.E. de datief uitgedrukt door *na*, bijv.: A tja mon' na mi „hij bracht geld aan mij”. Dat na en dji naast elkander gebruikt worden, vond reeds Schuchardt ¹⁾, maar de onderscheiding welke hij in het gebruik meende te kunnen constateeren, is een subtiliteit welke het N.E. niet kent. Schuchardt zelve heeft bovendien het tegendeel genoteerd t.a.p.

Dit na is het Ewe werkwoord ná „geven”, Efik: *no* „id.”, Avikam: *na* „donner”, waarmede in die talen tevens de datief wordt uitgedrukt. Zoo zegt Ewe: *edi ga na fofo* „hij zocht geld gaf Vader”, *egblo na la na fia* „hij zei woord dat, gaf koning”, wat in 't N.E. evenzoo is: „A bē tori somēni sani *na* kōnu.

Ter orientatie wordt hier reeds medegedeeld, dat N.E. *na* als afleiding van andere stammen nog zeer verschillende beteekenissen kan hebben.

Als derde datief-vorm gebruikt het N.E. *fu*, dat ook vaak een genitief benadert, maar dat feitelijk evenals na en dji ook „geven” beteekent. Yoruba *fu* „geben”, Kpelle *fe* „id.” drukt daar steeds de datief uit, en t.a.v. het Yoruba merkt Westermann op ²⁾ „Das verbum fū (fu) dient so überwiegend zum Ausdruck des Dativ, dass das Vocabulary of the Yoruba Language es als Praeposition behandelt”.

Hetzelfde is nu ook in het N.E. geschied; dji, *fu* en *na* worden er ondanks hun verbale afkomst als praeposities voor de datief gebruikt. Vgl. nog Yoruba: *šišē yi fu mi* = N.E. du wansani dji (of: *fu*) mi „doe iets voor mij”. Oudere schrijftaal in het N.E. heeft vaak *vo* (bij Wullschlägel o.a.), een schrijfwijze die terecht gewraakt is ³⁾, al is invloed van Ned. voor, Zeeuwsch: *voo* (Verschuur § 204) en

¹⁾ Die Spr. der Sar. neger XV.

²⁾ Die Sudanspr. 49.

³⁾ Zie Tijdschr. West Indië II.

Eng. for niet uitgesloten geweest. De hedendaagsche uitspraak is beslist [fu].

De differentiatie die het N.E. *wel* tusschen dji en fu kent, gaat terug tot de werkwoordelijke beteekenis, en is er een van actionsart. Dji is aoristisch en (daarom?) datief, fu is perfectisch en (daarom) genitief. Bijv. N.E.: A tja wā fōru *dji* mi, tak' na *fu* ju. „Hij bracht een kip *gaf* mij, zeide het is van (aan) jou.” Dat dji aoristisch is blijkt uit het gebruik in 't N.E.! Voor fu blijkt de werkwoordelijke beteekenis uit 't Yoruba.

De datief-vormen van het N.E. bewijzen het sterkste hoe alle groepen van W. Soed. talen erin vertegenwoordigd zijn. De Kwa-talen met *na* uit het Westelijke, *fu* uit het Oostelijke gebied; de Benue Cross-groep met *na*, de Togo-Restsprachen met *dji* (ki), de Mandingo-talen met *fu*, terwijl ook de Gur-talen en de West-atlantische groep de datief o.m. op gelijke wijze uitdrukken door „geven”.

De *object-casus* blijkt meer uit de woordschikking, die in dit opzicht voor het N.E. gelijk bleef aan die van het W. Soed.: het subject staat voor het verbum, het directe object achter het verbum. Bijv.: fōru lob' worō „kippen houden van wormen”. Mi tjir' a snètji; watra'è tjir' mi, etc.

De *adjectiva* zijn naar verhouding gering in aantal in de Soedantalen; ook in het N.E. Het onderscheid tusschen adjectief en attributief werkw. is zeer vaag, en in het N.E. is dit slechts een kwestie van plaats; bijv. mi blaka koto „mijn zwarte rok”, mi koto blaka „mijn rok is zwart”, a bidji kau „de groote koe”, a kau bidji „de koe is groot”. Vormveranderingen ondergaan de adjectiva evenmin als de verba. De telwoorden hebben niets Soedaanisch, slechts enkele bantoe-resten, waarover later.

De *pronomina* in het N.E. zijn goeddeels van Soed. herkomst.

1. sing. N.E.: mi, is Ewe: me, Tsji: mi „ich”, evenals in de meeste West-Soedan-talen die mi hebben, en voor het possessivum me, mi of m'. Dit m' is ook in het N.E.

gebleven, bijv. m'ppa „Vader”, m'ba „broeder, vriend”, in aanspreekvormen. Ik hoorde zelfs weleens m'sös „zuster”!

Dit is voor mij ook een argument om aan Soed. herkomst van mi de voorkeur te geven boven ontstaan < eng. me; wel heeft het eng. 't bestaan van die vorm beïnvloed.

2. sing. N.E. ju zou aan Eng. you kunnen doen denken, wanneer deze vorm niet in de zin *i* of *j* was. Bijv. I no lau „Je bent niet gek”, Mi sèn' i wan present „ik zond je een present”. Mi tuka j'èsrèdè „ik heb je gisteren ontmoet.” etc. Zoo heeft Adyoukrou (Lagunentaal): ya, i, e, „toi” (sujet); en: i „toi” (régime). Delafosse merkt hierbij op ¹⁾: „La forme *ya* semble s'employer de préférence au présent, et la forme *i* ou *e* au passé.” Zoo heeft N.E. j vóór vocaal (bijv.: j'è go bai) en i vóór consonant (bijv.: i bẽ go bai) en ju alleen bij emphatisch accent. (bijv.: na jù go suku trobi). Daar deze vorm als *ē* en *i* ook in vele andere Ivoorkustdialecten voorkomt, meen ik N.E. *i* en *j* met zekerheid Soedaneesch te kunnen noemen, terwijl ju, waarsch. oorspr. Soed., met Eng. you samen-viel.

3. sing. N.E. a, eveneens van Soed. oorsprong. In tal van Ivoorkustdialecten a, e, o, „lui, elle” (sujet.).

Terwijl de andere pronomina onveranderd blijven, vinden wij naast N.E. a ook de object-casus N.E.: *ẽ* „hem”, dat mede als possessivum dienst doet, evenals in Kyama (Lagunentaal): *ã, í* „lui elle” (régime), waar het echter volgens Delafosse ²⁾ een assimilatie-verschijnsel is, terwijl N.E. *ẽ* zeker grootendeels eng. him vertegenwoordigt.

Voorts merkt Westermann op, dat ook in de W. Soedantalen die o, u, wo voor „hij” hebben, -a- vaak tus-schen subjectpronomen en praedicaat voorkomt ³⁾.

1. plur. en 2. plur zijn in het N.E. gedeeltelijk gesyncretiseerd. Als subject kent het N.E. wi (bijv. w'è go bai, wi bẽ go luku) en ù (bijv.: ù no dẽ bũ) dat zoowel in de be-teekenis van „wij” als van „gijlieden” gebruikt wordt. ù

¹⁾ Voc. comp. p. 54.

²⁾ Voc. comp. 30.

³⁾ W. Sud. Spr. 225.

bě go luku kan ook beteekenen „wij gingen kijken”, en ũ māndi is evengoed „wij zijn boos” als „gijl. zijt boos”.

Voor 1 plur. en 2 plur. als object is er slechts één vorm: ũ. Dẽ nak' ũ beteekent: „zij sloegen ons”, en „zij sloegen u”. Waar scherp onderscheid noodzakelijk is, zegt men: ũ alamala „wij allen” en ũ dapè „gij daar”.

Wi is zeker < eng. we; ũ, emphatisch unu, is daarentegen Bantoe en Soedan. Zoo Akyè (Lagunen-taal): mu-ne, mun; Goua (Lag. taal): u, Avikam: un „vous” (sujet), Akyè: une; Avikam: uno „vous” (régime). Het gebruik van N.E. unu versterkt de waarschijnlijkheid van deze etymologie. Schumann heeft voor de Saramakkaners u < uni, wi „wir” willen onderscheiden van une „ihr, euch, euer”. Uit het bovenstaande moge blijken, hoe betrekkelijk dit onderscheid slechts is.

3. plur. is dẽ, < eng. they, genasaliseerd onder invloed van eng. them, en Soed. o.a. Adyoukrou: en „eux, elles” (régime).

De pron. person. worden ook als possessiva gebruikt, bijv. N.E. mi brada; j'omu, i tanta; ě susu; ũ spèri; De hypothese dat de bep. lidw. enkelv. en meerv. in het N.E. (a en dẽ) feitelijk pronomina zijn, lijkt mij niet gewaagd. A boi „de jongen” = hij — jongen, evenals a banji disi „hij -bank-deze”. Meervoud: dẽ bakra „zij-blanken”. Dit is syntactisch toch dezelfde vorm als a waka „hij liep”, dẽ wèti „zij zijn wit” etc.

Ook in vele Soedantalen doen pron. pers. nog als possessiva dienst.

P r a e p o s i t i e s kent het N.E. feitelijk evenmin als de Soedantalen; het kent wel postposities, welke meestal lokaal-substantiva of lokaal-verba zijn. De functies van verbum en substantief vloeien ook hier in elkaar. Deze lokaal-nomina komen overeen met de Soedaneesche; voor plaatsbepalingen worden het meest lichaamsdeelen gebruikt. Zoo zegt Westermann van de West-Soedantalen: ¹⁾ „Seite bedeutet ursprünglich Seite des Menschlichen Kör-

¹⁾ Die W. S. Spr. 230.

pers, daher auch gleich *Hüfte*. Auch die anderen Raumbezeichnungen bezeichnen meist, wenn nicht immer, ursprünglich Teile des Menschenkörpers, von ihm aus geschieht die Orientierung". Hetgeen geheel opgaat voor het N.E.: a *sé* oso, na *mofo* strati, na *baka* djari, na *fès'*-doro, a djogo *inibèrè* waar de resp. plaatsbepalingen „zijde, mond, rug, gezicht, buik" beteekenen.

Plaatsbepalingen zijn ook meestal *post*-posities; als de Soedantalen zeggen: „er ist des Baumes oben" zegt het N.E. eveneens: a *dè* na a *bō* tapu. Tapu is substantief < eng. top. „Aarde" in de beteekenis „op aarde" heet in het N.E. steeds: *grō*-tapu.

Op dezelfde wijze is Soed.: „das kommt her des Regens innern" (= dat komt door de regen) in het N.E. ook: na fu alē *édè* (< eng. head). „Ich gehe, erreiche der Stadt inneres" is N.E.: m'è go tè n'ini foto. Ini beteekent „binnenste", vgl. ini-bèrè „binnenste (des) buiks".

Zoowel de Soedantalen als het N.E. maken ook een vrij nauwkeurig onderscheid tusschen de plaatsbepaling in rust, en die in beweging. Omtrent eerstgenoemde talen zegt Westermann ¹⁾: „Es handelt sich bei allen diesen Beziehungen lediglich um zwei Vorstellungen: Ruhe in einem Raum, und Bewegung in einem Raum. Letztere wird durch Verba, Bewegungsverba ausgedrückt, und zwar durch solche, die eine Bewegung nach einen Ort hin, und solche die eine Bewegung von einen Ort her ausdrücken". Hij verklaart verder: „Die Ruhe in einen Raum wird durch Substantive wie *das Oben, das Unten, die Seite* etc., die alle auch noch in ihrer ursprünglichen Bedeutung gebraucht werden — ausgedrückt; aber auch diese Raum-Substantive erhalten noch ein Verbum, das das Verweilen an einem Raum bezeichnet, also eine Art Lokalverbum (Ruheverbum) in der Bedeutung: „an einem Ort sein, verweilen".

Ik citeer dit, omdat men letterlijk hetzelfde van het N.E. kan zeggen. De postposities zijn daar of met het rustverbum *dè* „zijn", of met het bewegingsverbum *go*

¹⁾ Die Sudanspr. 51—52.

„gaan” verbonden. In welke beteekenis ook, wordt echter elke locatief voorafgegaan door *na* (soms > *a*). Bijv.: *mi dè na ini oso*; *san dè na'a barl ini?* go na mofo fêsrè; *mi komop' a tap' sodro*.

De juiste beteekenis van dit „na” leeren wij uit zinnen als: *na mi „ik ben het”*. *Sã na libisma „wat is een mensch”*. Dit *na* (niet te verwarren met de datief-uitdrukkende homoniem) beteekent „zijn, esse”, zoowel in de Bantoetalen als in vele Soedan-talen; Efik: *na „to lie, remain”*, Ewe: *nà „sich aufhalten, bleiben”*, voorts in tal van Soedantalen waar het de Habitualis vormt; hier is het dus een „Ruhe-verbum”.

Voorts beteekent *na* in de meeste Soedantalen ook „gaan, to go”, en is het dus mede een Bewegingsverbum.

Contaminatie was hier heel gemakkelijk, en in de Soed. talen komt de verbinding van ruimte-substantiva met een bewegings-verbum in één zin dan ook herhaaldelijk voor, terwijl deze verbindingen volgens Westermann gemakkelijk schijnen „wie blosser Postpositionen, Praepositionen und Adverbien”. Langen tijd zijn zij door ervaren Africanisten daarvoor gehouden, en het baart dan ook geen verwondering dat de beschrijvers van het N.E. steeds gemeend hebben dat hier een portug. of nederl. praepositie in het spel was.

Het blijkt dan ook dat het N.E. *na* voor de beide functies gebruikt, zoodat dit het feitelijke Localverbum is, waar later *dè* aan toegevoegd is, toen de verbale beteekenis van *na* niet meer verstaan werd, en het tot een der zeldzame „leere Wörter” van het N.E. degradeerde. Ter verduidelijking nog: Soedaneesch „Er arbeitet ist des Feldes Innern” naast N.E.: *a dè wroko na ini ã grõ*; „Ich sah ihn war Hauses Innern” naast N.E.: *mi si ã na in' oso*; „Es existiert nicht ist Innern Sein” N.E.: *a no dè na ini ã*. Voor de etymologie van dit *na* neemt Schuchardt Portug.-Kreoolsche invloed aan ¹⁾, en Hesseling sluit zich daarbij aan ²⁾. Beiden echter verwaarloozen de uitgebrei-

¹⁾ Kreol. Stud. I, p. 28.

²⁾ N. Holl. § 64.

de en totaal verschillende beteekenissen van *na*, en speciaal het werkwoordelijk gebruik ¹⁾.

Met zekerheid blijkt echter dat N.E. *na* van Afrik. oorsprong is, al kan portug. *na* „in” het voortbestaan van het woord in deze betekenis bevorderd hebben. Dat *na* niets met de nederl. praepositie *naar*, spreektaal: *na* heeft uit te staan, gelijk Schuchardt (t.a.p.) en Hesseling (pag. 113) meenen, volgt reeds uit het frequent voorkomen van *na* in een tijd toen Ned. woorden in het N.E. nog haast niet in gebruik waren. Bovendien verstaat het N.E. de zinnen waarin *na* „naar” beteekent, óók volgens het Soed. schema, bijv.: Ik ga naar huis = *mi dè go na oso* „ik ben gaande, ben huis”, evenals Soed: ik zal dooden „ich bin Tötens Innern”. Duidelijker nog is N.E.: *mi dè go na doro* „ik ga, ben de deur = buiten”. Op de vraag: „waar wacht je op mij?” antwoordt N.E.: *na oso* „in huis”.

Doorslaand voor het N.E. is tenslotte ook het argument dat Westermann voor het analoge verschijnsel in de Soedantalen aanvoert ²⁾: „Es ist höchst unwahrscheinlich, wenn nicht geradezu unmöglich dass *eine* postposition drei ganz verschiedene Bedeutungen habe, dass sie bedeute: 1. an, in, bei, (is N.E.: *dè na mi oso*).

2. nach, zu, (is N.E.: *go na mi oso*).

3. von, aus, her von, (is N.E.: *komoto na oso*).

Daar Afr. *na* in sommige gevallen nu paroniem was van port. *na* „in” en Nederl. *nā* „naar”, werd het voortbestaan van dit woord in het N.E. wel in de hand gewerkt.

Het Negerholl. van de Deensche Antillen loopt hier merkwaardig parallel met het N.E., waar het zinnen vormt als: *em a see na mi* „hij sprak tegen mij”; *em no ben na hoes* „hij is niet thuis”; *no stoot na die glas* „stoot niet tegen het glas”. Bovendien in direct verbale betekenis: *Na better fo ruup en dokter*, gelijk N.E.: *(N)a bètrè fu kar’ wā datra*; NHoll.: *Na wa ka geskidt?* N.E.: *Na trobi j’è suku?* Wel geheel ten onrechte heeft Schuchardt hier da < holl. dat in de plaats van *na* willen zien! En

¹⁾ Zie immers Tsch. v. Ned. Taal en Lett. XXXIII, p. 129 noot en p. 131—132 noot.

²⁾ Die Sudanspr. 59—60.

zonder van het juiste inzicht blijkt te geven, illustreert Hesselings de heele kwestie toch goed wanneer hij zegt: „Nholl. *em ka dood voor ons* beteekent: hij is ter wille van ons gestorven; maar *em ka dood na voor ons* zou wezen: hij is vóór onze oogen gestorven.” Terecht, want dit laatste wil immers zeggen: „*Zijnde vóór ons*”!

Intusschen doet zich in hedend. N.E. toch ook reeds Europ. invloed gelden. Zoo zegt men naast: *Na dapè a komoto* ook: a komoto fu tap'sé. Naast „zijnde daar-plaats hij kwam-af” ook: „hij kwam-af voor (of: van) daar”. Als bewegingsverbum kreeg na voortseen sterk adverbiaal karakter in vaste combinaties als: go-na, waka-na ¹⁾ tè-na.

In nauw verband met deze uitdrukkingswijzen staat de Soed. manier om Kasusverhältnisse door substantivische postposities weer te geven. In pl. v. „tusschen de huizen” zegt het Soed. „Der Häuser Zwischenraum”, en het N.E. evenzoo: a tanapu na sé-oso „zijde des huizes”. „Op de tafel” is Soed. „des Tisches Oberfläche” en N.E.: na tap' tafra. Dat tapu „bovenste” is, bewijst o.a. tapũ „deksel”.

Oorzaak dat wij bij uitdrukkingen als: na fès'oso, na baka uku, na mofo strati niet met postposities maar met praeposities te doen hebben, is de gewilde differentiatie tusschen de adverbiale en de genitief-beteekenis. Bij genitief-beteekenis heeft normale vooraanstelling plaats; doro-mofo „deur's voorzijde”, bõ-fèsi „boom's voorzijde”, boto-baka „boot's rug”, en tot onderscheid van de adverbiale beteekenis dezer plaatsbepalingen, kwamen zij in combinatie met *na* als genitief na het nomen regens: na baka hoso „achter het huis”, na mofo doro „voor de deur”. Vgl. nog: mi ondro-futu „mijn voetzool” en: na ondro mi futu „onder mijn voet”. Soms is ook deze differentiatie vervaagd, en zegt men ook wel: na d'ro-mòfo, waarbij dan de plaatsbepaling meer als een compositum wordt gevoeld.

Aldus zijn de Soed. postposities op Europeesche wijze vaak praeposities geworden.

¹⁾ Waka na mi baka is dus niet zooals v. Ginneken Handb. I 269 vertaalt: „Wandel, wees mijn rug”, maar: „wandel, mijn rug zijnde (gaande)”.

Er is voorts een nauw verband tusschen de bovengenoemde lichamelijke plaatsbepalingen en de sterke personificatie van voorwerpen, die het N.E. kent. Bijv. fu dat 'edé „daarom, uit dien *hoofde*”; onderkant: lassi „anus”; steel: anu „hand”; één banaan: wā finga bāna „een vinger banaan” etc.

De opeenhoopingen van plaatsbepalingen die het Soed. kent, treffen wij ook aan in het N.E. Zoo wordt de zin: Hij viel van een rots, in de Soedantalen vertaald: „Er fiel herab, auf der Felswand seiend”, en in het N.E.: a fadō kom-oto na tapu bērdji „hij viel-neer kwam-af zijnde (op) de top (van de) berg.” Soedaneesch „Ich zog den Ring auf dem Finger seiend”, en N.E.: mi har'a linga kom-oto na mi finga „ik trok de ring kwam-af zijnde (aan) mijn vinger.”

Dat de substantivische beteekenis van deze uitdrukkingen verdwijnt, terwijl zij in praeposities veranderen, geschiedt niet alleen in het N.E., maar ook in de Afr. talen. In het Yoruba bijv. heerscht reeds een groote onduidelijkheid in de functie. Wij hebben daar reeds met eigenlijke praeposities te doen, waarvan sommige echter ook nog als substantief in gebruik zijn. In ongeveer dezelfde ontwikkelingsfaze verkeert het N.E.

(*Wordt vervolgd*)